

**Процюк Анастасія Олегівна**,  
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра  
Київського національного університету  
будівництва і архітектури  
**Науковий керівник: Джужа Олександр  
Миколайович**, головний науковий  
співробітник відділу організації наукової  
діяльності та захисту прав інтелектуальної  
власності Національної академії внутрішніх  
справ, доктор юридичних наук, професор

## **АРХІТЕКТУРНА КРИМІНОЛОГІЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ МІСТБУДУВАННЯ**

Досить цікавим є новий архітектурний напрямок що поєднує у собі логістичні основи містобудування та запобігання кримінально-караним діям – архітектурна кримінологія. Однак, основи даного напрямку кримінологічної науки були закладені ще в 1978 р у Вісбадені де відбувся перший міжнародний симпозіум з питань планування міського будівництва і зв'язку між архітектурою побудови житлових районів та зростанням злочинності у них. У 80-х і 90-х рр. XX століття дослідження в цьому напрямку тривали. Психологи встановили, що висотні хмарочоси нерідко виявляються джерелами депресії городян. Міські помешкання, в яких концентрується величезна кількість людей, змінюють стиль відносин між ними. Такий тип житла продукує емоційну роз'єднаність людей, агресивність, сприяє розвитку безособистісних, відчужених контактів між людьми. За даними віктимологічних досліджень, в різних країнах світу в середньому 45% потерпілих стають жертвами злочинів біля будинку, 37% – недалеко від будинку, але в закритих, недоступних візуальному спостереженню навколишніх місцях.

Місцева громада – колектив сусідів (neighborhood), які готові надавати підтримку один одному, чією думкою люди могли б дорожити і взаємини з якими (схвалення/осуд) могли б виявитися ефективним механізмом соціального контролю – практично не життєдайна в умовах міських «кам'яних джунглів». Дослідження кримінологів архітектурного напрямку встановили, що нерідко утворення громади сусідів залежить від того, чи огорожений житловий масив парканом, чи є непрохідним двір. У замкнутих житлових зонах люди звикають один до одного, і поява там чужинця не проходить непоміченою. Особи, що вчиняють кримінально-карані дії, намагаються уникати таких житлових комплексів. Виявилось, що архітектурний стиль великих міст нерідко ініціює злочини і полегшує їх вчинення. Ці аспекти стали враховувати в практиці містобудування: при проектуванні нових районів та мікрорайонів і реконструкції старих [1, с. 57].

Широкий спектр проблем міської злочинності, у тому числі проблему так званого «перейняття» звичних умов міста у сільську місцевість досконало проаналізував професор, доктор юридичних наук В.І. Шакур [2]. Зокрема, він наголосив на впливі урбанізаційних процесів на злочинність у сільській місцевості. Урбанізація має свій вияв не тільки у посиленні ролі міст у суспільстві й зростанні міського населення, а й в інтенсивному впливі міських стандартів життя на сільське населення.

За своїми структурними характеристиками злочинність у сільській місцевості починає наближатися до міської. Це пояснюється тим, що значна кількість сільських жителів працює у містах на державних підприємствах і перебуває в умовах близьких до міської забудови. Це призводить до послаблення традиційних форм соціального контролю на селі, сприйняття міських стандартів антисуспільної поведінки, через що чимало «міських» злочинів «приживаються» у сільській місцевості. Зміни у сільському способі життя, викликані урбанізацією, вплинули на зміну форм злочинної поведінки і привели в дію механізми, для реалізації яких раніше у сільській місцевості не було умов. Отже, беззаперечною є актуалізація дослідження проблем причин злочинності у сільській місцевості, пов'язаної з урбанізаційними процесами, архітектурою забудови міст та поведінковими (в тому числі віктимологічними) особливостями жителів мегаполісів [3, с. 50].

Зазначимо, що деякі науковці ототожнюють поняття «архітектурна кримінологія» з поняттям «архітектура злочинності» або «архітектоніка злочинності» розглядаючи останні у зв'язку із моментом здійснення злочинних дій, точніше, сприятливих матеріально-технічних умов реалізації мотивів і рішення про вчинення злочину на макро- та мікрорівнях (погане освітлення вулиць, внутрішніх дворів та прилеглої території до багатоповерхових будинків, велика кількість недобудов, тупиків, провулків, що мають погану оглядовість; існування «небезпечних», занедбаних районів міста) [4, с. 88–93].

Вважаємо, що зберігаючи певну сутність відбувається нічим не обґрунтована підміна самого поняття. Більш коректним все ж є визначення – «архітектурна кримінологія».

Складний характер залежності архітектурних проектів та можливості вчинення кримінально-караних діянь, яка опосередковується через ряд суб'єктивних, психологічних факторів, обумовив низку різновекторних кримінально-превентивних принципів-рекомендацій, вироблених в межах архітектурної кримінології, серед яких – наступні:

1) чим нижча етажність багатоквартирного будинку, тим менша вірогідність вчинення в ньому кримінальних правопорушень;

2) наявність огороженого входу в будинок (навіть багатоквартирний) сприяє психоемоційному єднанню його мешканців і поява незнайомих осіб викликає підвищену увагу та сприяє більш ефективному запобіганню таких кримінально-караних діянь як:

хуліганство, домашнє насильство, квартирні крадіжки, грабежі, розбої, шахрайства, зґвалтування, які вчиняються в будинку;

3) підвищенню ефективності запобіганню насильницьких кримінальних правопорушень сприяє відсутність непроглядних закутків, прохідних дворів, наявність на поверхах будинку тривожних кнопок сигналізації тощо.

Також, маємо зазначити, що взявши до уваги основні тенденції еволюції віктимології як розділу кримінології та науки про жертву кримінального правопорушення, можливим стає вирішення багатьох проблем, пов'язаних, передусім, з організацією фізичного захисту особи. Проте не менш важливим є спеціальне запобігання кримінальним правопорушенням заходами віктимологічного характеру, в тому числі і з урахуванням поведінкових аспектів людини у місці її проживання. А архітектурні конструкції, в яких проживає людина, безсумнівно впливають на її поведінку [5].

Також, зважаючи на те, що заходи загальносоціального віктимологічного запобігання мають бути спрямовані на визначення детермінант криміногенної віктимності особи і встановлення її потенційної вразливості, потрібно приділити значної уваги і діяльність у контексті індивідуального віктимологічного запобігання. Така діяльність має бути зосереджена на коригуванні моделі способу життя і поведінки не лише особи, а й групи осіб і навіть спільнот, які проживають у конкретному районі та регіоні. У межах цього підходу вже сьогодні наявні спроби створення антивіктимогенних «зон», несумісних із віктимною поведінкою. На нашу думку, зазначений підхід є доцільним і може бути досить ефективним. Віктимологічні форми запобігання (запобіжної діяльності) також можуть бути орієнтовані на припинення рецидиву з боку осіб, які вже були потерпілими, і на виявлення потенційних жертв, поведінка і спосіб життя яких створює криміногенні та віктимогенні ситуації [6].

Зазначимо, що рекомендації архітектурної кримінології на теперішній час застосовуються в переважній більшості країн Західної Європи, США, де в пакет проектної документації на будинок має обов'язково входити висновок кримінологічної експертизи [7].

Одним з головних напрямів як наукових пошуків так і практики діяльності кримінологів та містобудівників має бути зміщений, передусім, у сферу забезпечення особистої безпеки громадян, оскільки вирішення цього питання нині не є пріоритетним завданням держави у сфері боротьби зі злочинністю [8].

На жаль в нашій державі, на теперішній час, вищезазначені рекомендації широкого застосування не набули. Вважаємо, що архітектурні стандарти можуть і мають бути узгодженими із кримінологічним та віктимологічним аналізом злочинності. Містобудування – галузь соціально спрямована, і, в першу чергу, має ґрунтуватись на врахуванні інтересів людини. Без гуманістичної спрямованості будівництво втрачає своє первинне призначення –

створення базисних соціально-побутових умов для розвитку як окремого індивіда так і суспільства в цілому.

Зважаючи на вищезазначене можливо прийти до висновків про:

– потребу розробки стандартів, де будуть визначати основи підходів до обов'язкової кримінологічної експертизи будинку, мікрорайону, району, міста і т.і.

– необхідність впровадження до юридичного лексикону та наповненням сутністю новітнього терміну – «архітектурна віктимологія».

– вимоги сьогодення по впровадженню до освітніх програм навчальних закладів як юридичного так і архітектурно-містобудівного спрямування спеціального курсу «архітектурна кримінологія».

### **Список використаних джерел**

1. Кримінологія : підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін. ; за заг. ред. Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. 416 с. URL: [http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/2883/1/3107\\_IR.pdf](http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/2883/1/3107_IR.pdf)

2. Шакун В. І. Нинішні проблеми боротьби зі злочинністю й урбанізація / В. І. Шакун // Право України. 1997. № 7. С. 49–53.; Шакун В. І. Урбанізація і злочинність в Україні : Дис... д-ра юрид. наук за спец. : 12.00.08 / В. І. Шакун ; Українська академія внутрішніх справ. К., 1996. 351 с.

3. Шакун В. І. Урбанізація і злочинність в Україні : Дис... д-ра юрид. наук за спец. : 12.00.08 / В. І. Шакун ; Українська академія внутрішніх справ. К., 1996. 351 с.

4. Касянчук Б. В. Запобігання злочинності за допомогою зміни архітектури міста / Б. В. Касянчук // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2018. № 12. С. 88–93.

5. Джужа О. М., Чернявський С. С. Головні тенденції еволюції віктимології як розділу кримінології та науки про жертву злочину URL: <http://elar.naia.kiev.ua/bitstream/123456789/1249/2/1.pdf>

6. Копотун І. М. Савченко А. В. Рец. на кн.: Джужа А. О. Віктимологічні засади запобігання злочинам в Україні: теорія та практика / А. О. Джужа. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 400 с. URL: <http://elar.naia.kiev.ua/bitstream/123456789/2381/1/2%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%>.

7. Орлов Ю. Напрями кримінологічної думки. URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/napryami-kriminologichnoji-dumki/>.

8. Кваша О. О. Рецензія на монографію: Джужа О. М. Запобігання злочинам: кримінологіко-віктимологічна парадигма / О. М. Джужа. К. : ФО-П Поліщук О. В., 2015. 332 с. URL: [https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:BWG\\_W6UKSogJ:https://scientbul.naia.kiev.ua/index.php/scientbul/article/download/282/282/+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua](https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:BWG_W6UKSogJ:https://scientbul.naia.kiev.ua/index.php/scientbul/article/download/282/282/+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua).